

Jeoekonomik Hayaller: Çin'in Yeni İpek Yolu Girişimi'nin Orta Asya'da Algısı

Timuçin KODAMAN

Prof. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
timucinkodaman@sdu.edu.tr

İsa Burak GONCA

Doktora Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı
isaburakgonca@gmail.com

Öz

Çin Halk Cumhuriyeti Devlet Başkanı Deng Xiaoping'in yapmış olduğu ekonomik düzenlemeler sonucunda Çin istikrarlı bir ekonomik büyüme ivmesi yakalamıştır. Bugün Çin dünyanın hem en büyük nüfusuna hem de en büyük ekonomisine sahiptir. Sürdürülebilir ekonomik kalkınma için ticaret yollarının gelişimi ve enerji kaynaklarına kesintisiz erişim çok önemlidir. İşte bu noktada Çin belki de yüzyılın en büyük projesi olan Tek Kuşak, Tek Yol adı altında Yeni İpek Yolu Girişimini başlatmıştır. Bu proje kapsamında Çin, Orta Asya ile ilişkilerini güçlendirmeye başlamıştır. Peki, Çin'in Yeni İpek Yolu Girişimi Orta Asya'da nasıl algılanmaktadır? Bu çalışmada Yeni İpek Yolu Projesi kapsamında Çin'in Orta Asya'daki jeoekonomik çıkarları ve bu projenin bölge ülkelerinde nasıl algılandığı analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Çin, Orta Asya, Jeoekonomi, Enerji, Uluslararası İlişkiler

Geoeconomic Imaginations: The Perception of China's New Silk Road Initiative in Central Asia

Abstract

As a result of the economic arrangements made by Deng Xiaoping, the People's Republic of China has achieved stable economic growth momentum. Today, China has both the largest population and the largest economy in the world. Seamless access to energy resources and development of the trade routes are very important for sustainable development. At this point, perhaps the greatest project of the century, China has started the New Silk Road Initiative under the name of One Belt, One Road. China has begun to strengthen its relations with Central Asia under this project. So, how China's New Silk Road Initiative is perceived in Central Asia? This article presents an analysis of China's geoeconomic interests in Central Asia under the new Silk Road Project and perception of this project in the region.

Keywords: China, Central Asia, Geoeconomics, Energy, International Relations

Giriş

Çin Halk Cumhuriyeti, dünyanın en fazla nüfusa sahip ülkesi ve aynı zamanda da Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile dünyanın en büyük ekonomisi olma yarışına girmiş, neredeyse ticaret yaptığı tüm ülkelere karşı dış ticaret fazlası veren bir ülkedir. Her ne kadar bugün büyüme hızı yüzde 6 civarına gerilemiş olsa da Çin, 1990'lardan bu yana devamlı yüzde 10 civarında bir büyüme hızını yakalamıştır. Ancak ekonomik kalkınmanın devamı ve güçlü bir siyaset yapabilmek için güçlü bir ekonomiye sahip olmak gerekir, güçlü bir ekonomi için de ucuz, elde edilebilir enerji kaynaklarına ulaşım çok önemlidir. Çin, ana enerji kaynağı olan kömür kullanımı nedeniyle çevre kirliliği dehşet verici boyutlara ulaşmasından dolayı doğal gaz tüketimine doğru yönelmiştir.

Çin'in doğal gaz gibi jeoekonomik özelliği olan bir enerji kaynağını ise deniz yolu üzerinden getirmesi Çin için bazı problemlere neden olmaktadır. Doğal gazın kara üzerinde taşınabilir olması Çin için en önemli noktadır. Çin'in enerji kaynaklarının çoğu Pasifik boyunca deniz yoluyla ithal edilmektedir ve bu rota Pasifik'teki Amerikan askeri varlığı tarafından tehdit edilmektedir. Ayrıca Doğu Çin Denizi ve Güney Çin Denizinde Çin'in Japonya ve diğer bölge ülkeleriyle arasında sınır anlaşmazlıkları vardır. Bu noktada Çin'e doğal gaz, petrol ve uranyum olmak üzere enerji kaynaklarını sağlayacak olan Orta Asya'nın önemi çok büyüktür. Yani temelde Orta Asya¹ ile enerji bağlarını güçlendirerek, Çin daha tehlikeli deniz rotasını önleyebilir.²

Son yıllarda Çin, bölgedeki etkisini artırmış, bu da Orta Asya ülkeleri için yeni bir çıkış yolu umudu olmuştur. Özellikle 3,666 km uzunluğundaki Orta Asya-Çin doğalgaz boru hattı Orta Asya'daki enerji kaynakları için yeni bir pazar oluşturmuştur. Ayrıca Kazakistan-Çin petrol boru hattı da Çin'in enerji güvenliği için büyük önem taşımaktadır. Orta Asya'da ise Rusya'dan bağımsız güçlü politikalar yürütmek biraz zordur. Çünkü bölge ülkeleri Çin ve Rusya gibi büyük güçlerin arasında sıkışmış ve Afganistan, Pakistan gibi güneydeki komşuları da siyasal ve ekonomik istikrarsızlıklarla mücadele etmektedir. Bu durum Orta Asya ülkelerini uluslararası ticarete ve kaynakların dışı ulaşımında Rusya'ya bağımlı hale getirmektedir. Buna ek olarak, Orta Asya ülkelerinin 1991 yılına kadar Sovyetler Birliği (SSCB)'nin birer parçası halinde olmaları, Rusya'nın bölgeyi arka bahçesi olarak görmesine ve bölgenin etki alanından çıkmasını istememesine sebep olmaktadır. Zaten bölgeyi kaybederse, enerji alanında büyük bir darbe yemiş ve ekonomisi de büyük yara almış olacaktır. Uluslararası

¹ Bu makalede kullanılan "Orta Asya" terimi Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ı kapsamaktadır. Bkz. *Encyclopædia Britannica*, "Central Asia" 2014, <http://global.britannica.com/place/Central-Asia>

² Jeffrey, Wasserstrom, *21. Yüzyılda Çin*, (çev. Hür Güldü, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015), s. 167.

derecelendirme kuruluşu Fitch Ratings'e göre, federal hükümet gelirlerinin yüzde 50'si ve gayri safi yurtiçi hasıla (GSYİH)'nın yüzde 20'si kadar petrol ve gazla bağımlılığı ile Rusya dünyanın en büyük 10 ekonomisinin arasında en çok petrol-bağımlı ülkedir.³ Rusya'nın Gazprom şirketi ile Çin ulusal petrol şirketi CNPC arasında Mayıs 2014'te yapılan anlaşma, 30 yıl süreyle yılda 38 milyar metreküp Rus gazının Çin'e sevkiyatını öngörmektedir. Buna ek olarak, enerji güvenliğini sağlamak isteyen Avrupa Birliği, Rusya'ya alternatif yeni enerji rotaları ve kaynakları sağlamak adına Orta Asya'daki zengin enerji rezervlerinin bir başka taliplisi olmuştur. Bütün bu unsurlar Çin'in enerji güvenliği ve Orta Asya'daki jeoekonomik çıkarları için bir mücadele ortamı yaratmaktadır.

1. Enerji Güvenliği ve Jeo-ekonomi

Sanayi devriminden bu yana sürekli makineleşen dünyada, enerjinin önemi giderek artmaktadır. Bugün neredeyse enerji kaynakları olmadan hareket edemeyecek olan modern dünyada, devletler daha ucuz, kolay elde edilebilir enerji kaynakları için birbirleriyle mücadele etmektedir. 1973 Petrol Krizi, enerji güvenliğinde önemli bir mihenk noktası olmuştur.

Uluslararası Enerji Ajansı tanımına göre enerji güvenliği; enerji kaynaklarının uygun fiyatlardan kesintisiz kullanılabilirliğinin teminidir.⁴ Bir diğer tanıma göre ise enerji güvenliği yalnız belli bir yerde üretimin olması yada kaynağın bulunması değil, bunların zamanında, ucuza, yeterli düzeyde sisteme entegre edilip taşınabilmesi ve sürekliliğinin sağlanmasını kapsar.⁵ Özetle enerji güvenliği, birçok tanımda yer alan ve İngilizce karşılığı 4A olarak ifade edilen, enerji kaynağının mevcudiyeti (Availability), ulaşılabilirliği (Accessibility), ekonomik olması (Affordability) ve sürdürülebilirliği (Acceptability) gibi dört önemli unsuru içinde barındıran ve zaman içinde enerji arz güvenliği ile eş anlamlı kullanılmaya başlanan geniş kapsamlı bir kavramdır.⁶

Genel olarak, literatürde yer alan enerji arz güvenliği tanımları ve enerji arz güvenliğini artırmak için oluşturulan stratejilerden yola çıkarak enerji kaynaklarının jeoekonomik boyutu çok önemli hale gelmiştir. Arthur Dix'in 1925 yılında yayımladığı Geoökonomie başlıklı kitabıyla literatürde yer almaya başlayan jeoekonomi terimi 1980'lerin sonunda Amerikalı Edward Luttwak tarafından geliştirilmiştir.⁷ Jeoekonomiyi devletler arasındaki

³ "Grip on Russia: The Saint Petersburg International Economic Forum 2013", *FTI Consulting*, (10 Temmuz 2013): 2.

⁴ İsa Burak Gonca, "Enerji Arz Güvenliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Orta Asya İlişkilerinde Yeni Gelişmeler", *1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu Bildiri Tam Metni Kitabı*, (İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Yayınları, 2015), s. 495.

⁵ Cenk Sevim, *Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), s. 165.

⁶ Bert Kruyt, *et al.*, "Indicators For Energy Security", *Energy Policy*, c. 37, (2009): 2165.

⁷ Şükrü İnan, "Dünyada ve Türkiye'de Jeoekonomi Çalışmaları ve Jeoekonomi Öğretimi", *Bilge Strateji*, c. 2, S. 4, (2011): 102.

ekonomik güç savaşımı olarak gören Edward Luttwak'a göre yaşadığımız çağ jeoekonomi çağıdır ve Luttwak'ın, "From geopolitics to geoeconomics (1990)" adlı makalesinde ve daha sonra "Turbo Capitalism, The endangered American dream (1993) adlı kitabında; jeopolitiğin günümüzde gücünü kaybettiğini, savaş konusunda, ekonomik gücün askeri güçten çok daha önem kazandığını belirtmiştir ve halen dünyada bilfiil yürürlükte olan genişlemenin bir aracı olarak görmektedir.⁸

Jeo-ekonomi biliminin öncülüğünü yapan ve geliştiren Amerikan Ulusal Havacılık ve Uzay Dairesi (NASA) bilim adamı Conway McKinley'in tanımında "Jeo-ekonomi; yüksek ekonomik kalkınmayla daha iyi bir yaşam kalitesini sağlamak için yatırım stratejileri ile belirli coğrafik birimlerin araçlarını ve kaynaklarını birleştiren bir bilimdir".⁹ Yani McKinley'e göre jeoekonomi; uluslar, devletler, şehirler ve şirketler için en yüksek gelişme düzeyini sağlamak üzere doğal kaynakların ve insan gücünün verimli bir şekilde bir araya getirildiği yeni bir bilimdir. Ulusal çıkar dengelerine dayalı olarak devletin dış dünyayla ekonomik ilişkilerin çok bileşenli sistemi olarak gösterilen jeoekonomi devletlerin ekonomik gücüne dayanarak uyguladığı jeopolitik olarak da tanımlanmaktadır.¹⁰

2. Yeni İpek Yolu Projesi Kapsamında Çin'in Orta Asya'daki Jeo-Ekonomik Çıkarları

Orta Asya tıpkı geçmişte olduğu gibi günümüzde de birçok gücün etkin olmaya çalıştığı bir coğrafyadır. Ancak bugün Orta Asya'da ekonomik alt yapısı olan iki girişimden söz etmek mümkündür. Bunlardan biri Çin merkezli Yeni İpek Yolu Girişimi, diğeri ise Rus girişimi olan Avrasya Ekonomik Birliği'dir.

Çin Devlet Başkanı Xi Jinping'in Ekim 2013'teki Kazakistan ziyareti sırasında bahsettiği, İpek Yolu Ekonomik Kuşağı (Silk Road Economic Belt) ve 21'inci Yüzyıl Deniz İpek Yolu (the 21st Century Maritime Silk Road) ile yani Tek Kuşak, Tek Yol (One Belt, One Road) projesiyle Çin; Orta Asya, Avrupa, Orta Doğu ve Afrika'yı Doğu ve Güneydoğu Asya'yı birbirine bağlayan ticaret koridorları yaratacaktır. Çin'in vizyonu demiryolu, karayolu, hava, deniz ve boru hattı geçişlerini içermektedir. Bu projenin finansmanı için Asya Altyapı Yatırım Bankası (Asia Infrastructure Investment Bank) ve Şanghay merkezli BRICS Yeni Kalkınma Bankası (New Development Bank)'nı kurmuş ve Yeni İpek Yolu Fonu oluşturarak projeye 40 milyar dolar kaynak ayırmıştır.¹¹ Bu kaynaklara ek olarak Ocak 2015

⁸ İnan, s. 86.

⁹ Conway McKinley, "Geo-Economics: The New Science", Conway Data Inc., Norcross, (1994): 56

¹⁰ Ali Hasanov, *Jeopolitik*, (İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2010), s. 400.

¹¹ Zhao Minghao, "China's New Silk Road Initiative", *IAI Istituto Affari Internazionali*, 15/37, (Ekim 2015): 6.

yılında Enerji Kalkınma Fonu oluşturulmuştur ve bu fon sayesinde 20 milyar dolar yatırım çekilmesi öngörülmüştür.¹² Xi Jinping, Yeni İpek Yolu Ekonomik Kuşağı ile ilgili olarak, bu projenin “kazan-kazan önerisi” olduğunu belirterek bu projeyi “3 milyar insanı kapsayacak, muazzam maden ve enerji kaynaklarına sahip, Avrupa ve Ortadoğu’ya ulaşımı sağlayacak bir serbest ticaret bölgesi” olarak görmektedir.¹³

Bölgede Çin’in etkinliğini artırmasından çekinen Rusya da 2015’te Avrasya Ekonomik Birliği (Eurasian Economic Union)’ni kurdu.¹⁴ Rusya’nın vizyonu, yeni çok kutuplu dünya düzeninin bir ayağı olarak bir Rus-merkezli Avrasya kurulması üzerinde yoğunlaşmaktadır. Çin’in Yeni İpek Yolu Girişimi’nin çıkış noktası aslında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) vizyonu yine aynı adla adlandırılan ancak bugün Çin’in bugün üstlenmiş olduğu Yeni İpek Yolu Girişimi (New Silk Road Initiative) projesine dayanıyordu.¹⁵ ABD’nin Orta Asya’daki askeri üslerini kaybetmesi projenin rafa kalmasına en büyük etkenlerdendir. İlk olarak Temmuz 2011’de ABD Dış İşleri Bakanı Hillary Clinton tarafından açıklanan Yeni İpek Yolu Girişimi, Orta ve Güney Asya arasında bir ticaret merkezi haline savaş sonrası Afganistan’ı refaha kavuşturmak için tasarlanmış ancak proje Çin tarafından kapılmıştır.¹⁶

Tüm bu aktivitelere bakıldığında bölgede Çin, Rusya ve ABD arasında bir rekabetin söz konusu olduğu söylenebilir. ABD’nin Afganistan’dan yavaş yavaş çıkması, Özbekistan ve Kırgızistan’daki askeri üslerini kaybetmesi nedeniyle olsa gerek, bu ülkenin Orta Asya’daki bugünkü aktifliği bir nebze olsun azalmış görünmektedir. Rusya’nın ise Ukrayna ile savaş halinde olması ve Kırım’ı ilhak etmesi sebebiyle Batı’nın ambargosuna uğraması, bir de bunun üzerine petrol fiyatlarının dibe vurmasıyla ekonomisi ciddi yara almıştır. Ticarete iki büyük ortağı olan Ukrayna ve Türkiye’yi kaybetmesi Rusya’nın ekonomisini daha da zorlar hale getirmiştir. Bu yüzden Rusya’nın her ne kadar Avrasya Ekonomik Birliği’ni kurmuş olsa da, bölgede Çin ile rekabette zorlandığı görülmektedir.

¹² Esme Özdaşlı, “Çin’in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri”, *Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, Volume 10/14 (2015): 589.

¹³ Rıza Kadılar ve Sinan Koparan, “Yeniden İpek Yolu”, *Bloomberg Businessweek*, (21 Şubat – 27 Şubat 2016): 47.

¹⁴ Timuçin Kodaman ve İsa Burak Gonca, “Putin Döneminde Rusya’nın Orta Asya Politikası (2000’den Günümüze)”, *Putin’in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi*, İrfan Kaya Ülger (Ed.), (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015), s. 415.

¹⁵ Jeffrey Mankoff ve Richard Ghiasy, “Central Asia’s Future: Three Powers, Three Visions”, *The Diplomat*, (25 Mayıs 2015): 1.

¹⁶ James McBride, “Building New Silk Road”, *CFR*, (2015): 4.

Harita 1. Tek Kuşak, Tek Yol (One Belt, One Road)¹⁷

Çin bölgesel geçiş koridorlarını geliştirmek için milyarlarca dolar bağısladı ve İpek Yolu Ekonomik Kuşağı boyunca ülkeler için ek destek paketleri sunmaktadır. Rusya için, Orta Asya politik arka bahçeydi. Ancak Moskova yavaş yavaş bölgede Pekin'in ekonomik gücünü kabul etmektedir.¹⁸ Kazakistan, Kırgızistan ve gelecekte Tacikistan ile birlikte Avrasya Ekonomik Birliği Kremlin'in etkinliğini artırmak adına girişimidir. Gümrük ve ticaretin kolaylaştırılması yoluyla bölgeye olumlu bir etki sağlayabilir. Ancak Çin'in Yeni İpek Yolu Girişimi Orta Asya'daki enerji kaynakları ve ticaret malları için Doğu ve Batı arasında jeoekonomik öneme sahip transit kanal olması adına daha etkilidir.¹⁹ Çin özellikle, SSCB'nin dağılması sonrasında, Orta Asya'ya yönelik politikalar üretmeye başlamış ve aynı zamanda da bölgede Rusya'nın tepkisini çekmemek adına bu ülke ile ilişkilerini güçlendirmeye çalışmıştır.²⁰

Çin'in batıya yani Orta Asya'ya yürüyüşü stratejik bir gerekliliktir. Çünkü Çin'in Orta Asya'ya yürüyüşü başarılı olursa doğudaki yani Güney Çin Denizindeki Amerikan tehlikesine karşı bir koz kazanmasını ve yeni dengeyi sağlayacaktır. Böylece iki güç arasındaki işbirliği sağlanabilir ve askeri çatışma olasılığı ortadan kalkabilir. Bunun dışında batıya yürüyüş

¹⁷ Harita Türkçeleştirilmiştir. Bkz. Fielding Chen ve Tom Orlik, "One Belt, One Road Assessing the Economic Impact of China's New Silk Road", *Bloomberg Brief*, (2 Temmuz 2015): 3.

¹⁸ Ömer Göksel İşyar, *Avrasya ve Avrasyacılık*, (Bursa: Dora Yayın, 2013), s. 322.

¹⁹ Michał Romanowski, "Goeconomics in Central Asia", *The Diplomat*, (6 Temmuz, 2015): 2.

²⁰ Timuçin Kodaman ve Haktan Birsel, "Bağımsızlık Sonrası Özbekistan ve Dış Politikası", *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, c.16, S.2, (2006): 434.

Doğu Türkistan'da ve Tibet'te uyum ve istikrarı sağlamak için gereklidir. Petrol ve diğer mallarının teminini sağlamak adına Çin'in batı sınırları açık kalacaktır. Sonuç olarak Çin'in Batı Asya ülkelerine ekonomik yardımın sağlanması dahil olmak üzere ekonomik işbirliğini genişletebilir. Tüm bu fırsatları elde edeceği Yeni İpek Yolu Girişimi ile Çin; Orta Asya'da ABD'nin ve Rusya'nın etkisini azaltacak, bölgede etkisini artıracak stratejik fırsatlar sağlamıştır. ²¹ Tıpkı Kırım ilhakından sonra ortaya çıkan kriz gibi, Rusya ve Avrupa arasında yaşanan krizler nedeniyle Çin'in Avrupa'ya ulaşımı sekteye uğramaktadır. Yeni İpek Yolu Girişi ile Çin bu riski önleyebilir ve Avrupa ile ticareti kesintisiz olarak canlı tutabilir.

3. Yeni İpek Yolu Projesinin Orta Asya'daki Yansıması

2000 yılında, Orta Asya ülkeleri ile Çin'in arasındaki ticaret hacmi 1 milyar dolar idi, 2011 yılında Rusya ve Orta Asya'nın toplam ticaret hacmi 27,3 milyar dolara ulaşırken, 2013 yılında Kazakistan'da Çin Devlet Başkanı Xi Jinping İpek Yolu Ekonomik Kuşağı girişimi açıkladı ve ticaret 50 milyar dolara fırlamıştır ve Pekin, tek başına, Orta Asya'daki tüm eski Sovyet devletlerinin ana ticaret ortağı olmuş durumdadır. ²² Sovyet sonrası dönemde Çin'in, Orta Asya'da daha çok ekonomik ve siyasi aktifliği görülmektedir. ²³ Ancak, Çin'in ham madde ve doğal kaynaklara olan yoğun ihtiyacı Orta Asya'da hem hayranlık hem de korkuyu körüklediği görülmektedir. Çin; Kazakistan'dan petrol, doğalgaz, uranyum, Türkmenistan'dan ve Özbekistan'dan doğal gaz ithalatı yapmaktadır. Kırgızistan'da altın madenlerini işletmektedir. Pekin Orta Asya'da altyapı projelerinin çoğunu finanse etmiştir; yollar, demiryolları, boru hatları, vb. Bu durum Orta Asyalıların Çin'e daha şüphecilikle yaklaşmasına neden olmuştur. Örneğin; Kırgızistan'da altın madenlerini işleten Çinli şirketlere karşı yerel direniş çıkmıştır.²⁴ Kırgızistan'da yapılan yol inşaatlarında genellikle Çin'den getirilen Çinli işçiler çalıştırılmaktadır. Az sayıdaki Kırgız işçilere de Çinli işçilere yapılan ödemeden daha az bir ödeme yapılmaktadır. Kırgız pazarlarına da Çinli tüccarlar girmiştir ve Çin'den getirdikleri ucuz mallar Kırgız mallarının yerini almaktadır. Kırgız tüccarların pazardan atıldığı birkaç kez hükümet tarafından rapor edilmiştir. Kazakistan'ın hemen her bölgesinde ise Çin ulusal petrol şirketi CNPC (China National Petroleum Corporation) işaretlerini görebilirsiniz.²⁵ 1992-1995 yılları arasında Kazakistan'ın Çin Büyükelçisi olan Murat Auezov'a göre 19'uncu, 20'nci ve 21'inci yüzyılların Çin'i üç farklı ülkedir ancak bunları birleştiren

²¹ Michael Clarke, "Understanding China's Eurasian Pivot", *The Diplomat*, (10 Eylül 2015): 2.

²² Richard Ghiasy, "Central Asian Fortune in Chinese Hands?", *The Diplomat*, (9 Aralık 2013): 2.

²³ Orhan Gafarlı, *Avrasya Çıkmazı: Yeni Büyük Oyunu Kim Kazanacak?*, (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015), s. 109.

²⁴ Asel Kalybekova ve David Gullette, "Agreement Under Pressure: Gold Mining and Protests in the Kyrgyz Republic", *Friedrich-Ebert-Stiftung*, (Eylül 2014): 18.

²⁵ Catherine Putz, "Will All Roads in Central Asia Eventually Lead to China?", *The Diplomat*, (2015): s. 1-3.

şey topraklarını genişletme arzusudur .²⁶ Ayrıca stratejik ortaklıkta sorun oluşturabilecek konuların başında Çinli göçü gelmektedir.²⁷ Tüm bu sebeplerden dolayı Orta Asya'da Çin'e karşı hayranlık ve korku ile ilgili karışık duygular olduğu söylenebilir.

Pekin'in çevresel bölge politikası, Çin'in uzun vadeli stratejik çıkarlarını hedeflemiştir:

Bunlar; ilk olarak ülkenin egemenliği ve toprak bütünlüğünü korumak, çevre bölgenin barış ve istikrarını sağlamak, çevre bölgede diyalog ve işbirliğini geliştirmektir. Genel olarak bu politika, Çin'in ekonomik kalkınmasına hizmet etmektedir. Çin'in, Şanghay İşbirliği Örgütü'nü vücuda getirmesinin amacı, bölgede etkin olmak ve bölge ülkelerine etkisini geniş çapta kabul ettirmektir. Aynı zamanda Rusya ile olan ilişkilerini güçlendirmekle ABD-Rusya ilişkisini dengelemek ve Orta Asya kaynaklı sorunların Çin'in kalkınmasına olumsuz etkilerini gidermektedir. Ayrıca Çin'in Orta Asya politikasının bir başka önceliği de, Uygur ayrılıkçı faaliyetlerinin daha da büyümesini engellemektir. Çin'in Rusya, Kazakistan, Tacikistan ve Kırgızistan ile 7000 km uzunlukta sınırı bulunmaktadır. Orta Asya'nın güvenliği, Çin'in sınır bölge güvenliği demektir. Üstelik sınır bölgelerinde bol miktarda enerji kaynağı sağlamakta ve bu kaynaklar Çin'in kalkınmasına büyük katkıda bulunmaktadır. Son olarak da Çin'in enerjiye olan ihtiyacı giderek artmakta ve Orta Asya'nın petrol ve doğal gazı, Çin için çok önem kazanmaktadır.²⁸

Sonuç

Çin, son 30 yıldır gösterdiği ekonomik performans ile dünyanın en büyük ekonomisi olmak için büyük bir fırsat yakalamıştır. Elindeki bu ekonomik güç ile bölgesinde daha etkin bir role bürünmüştür. Çin, petrol ve doğal gaz sondajından Orta Asya genelinde altyapı projelerine kadar pek çok farklı sektörde olmak üzere Kazakistan, Türkmenistan, Özbekistan, Kırgızistan ve Tacikistan ile anlaşmalar imzaladı. Bu noktada, bölge ülkelerinin enerji zengini ülkeleri Kazakistan ve Türkmenistan Çin'in petrol ve doğal gaz boru hatları sayesinde enerji kaynaklarının rotasını Rusya'dan uzak şekilde yeniden belirleyerek Moskova'ya olan bağımlılıklarını azaltmış oldu. Ayrıca 2020 yılı itibarıyla Çin, Orta Asya bölgesinden çıkan petrol ve doğal gazın en büyük müşterisi haline gelecek. Benzer şekilde, Kırgızistan'da Çin

²⁶ Ainur Nogayeva, *Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları*, (Ankara: USAK Yayınları, 2011), s. 286.

²⁷ Umut Bekcan, *Yeni Dünya Düzeninde Rusya – Çin İlişkileri*, (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013), s. 201.

²⁸ Erkin Ekrem, *Çin'in Orta Asya Politikaları*, ed. Murat Yılmaz, (Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Üniversitesi, 2011), s. 20-29.

finansmanı ile kurulacak petrol rafinerisi de Kremlin'in yakıt arzındaki tekeline kırarak.

Peki, Çin bölgede harcadığı para ile ne gibi bir çıkar elde edecek? Çin burada bir çıkar değil, birçok çıkar elde edecek. Öncelikle, Çin'in nüfusunun ve ekonomisinin büyüklüğü kadar enerji kaynaklarına ihtiyacı da büyüktür. Ayrıca, Çin kullandığı kömür yüzünden sürekli çevre kirliliği ile birlikte anılan bir ülkedir. Bu yüzden Çin'in doğal gaz gibi kaynaklara ihtiyacı vardır. Orta Asya'da var olan doğal gaz ve petrolün Çin'e sevkiyatı çok önemlidir. Çin bu konuda adımlar atarak Kazakistan ile petrol boru hattı, Türkmenistan ile doğal gaz boru hattı inşa ederek bu soruna çözüm arama yoluna gitmiştir. Yeni İpek Yolu Girişimi sadece boru hatlarını değil, ticaret yollarını da içermektedir. Çin, Orta Asya'da daha önce Türkiye'nin üstlendiği yol yapımını üstlenmiş ve hatta Türkmenistan bile yol yapımına girmiştir. Buna ek olarak Çin'den İran'a ulaşan demiryolu Şubat 2016'da açılarak faaliyete geçmiştir. Çin'in burada temelde iki çıkarı bulunmaktadır; birincisi ticari yollar ile ürettiği ürünleri Rusya'ya muhtaç olmadan Batı'ya ulaştırmasıdır ki bu çok önemlidir. Çünkü Batı ve Rusya arasında gelişen kötü olaylar sonucunda bu ülkeye uygulanan ambargolar ile ticaretin aksamamasına gelmektedir. Bu sorun Orta Asya'da inşa edilen yollar ile ortadan kalkacaktır. İkincisi ve belki de daha da önemlisi bu boru hatları ve yollar ile Çin'in Doğu Türkistan'daki Orta Asya ile bağlantıyı sağlayan Horgos (Korgas) ve Alashankou (Alatav) geçitleri sürekli açık kalacaktır. Bu da Çin'in Doğu Türkistan'a istediği an müdahale sebebi anlamına gelmektedir. Çin'in 1930'lu yıllardaki uzun yürüyüşü ülkenin sosyalizme yönelişinin tarihsel bir simgesi olmuş, 1970'li yılların sonundan itibaren kapitalizme yönelen ülke, birincisi kadar tarihsel öneme sahip ama ilkinin yöneldiği hedeften kopuşunu simgeleyen ikinci bir uzun yürüyüş içindedir.²⁹

Bütün bunlar sayesinde Çin'in Orta Asya'da Rusya etkisini kırmaya başladığı söylenebilir. Gerek nüfus gerek ekonomik güç olarak Rusya zaten Çin'den çekinmektedir. Orta Asya'da çıkartılmaya çalışılan Çin korkusunun altındaki sebep bu da olabilir. Bu koşullarda Orta Asya ve Çin arasında karşılıklı çıkar söz konusu olabilir ancak bu durum ileride de devam edebilir mi orası şuan için net değil. Zira Yeni İpek Yolu eğer Avrupa'ya ulaşamaz ise Orta Asyalılar Rusya bağımlılığından kurtulacaklardır ancak bu sefer de büyük ihtimalle Çin'e bağımlı olacaklardır.

²⁹ Serije Sezen, *Çin'in İkinci Uzun Yürüyüşü*, (Ankara: TODAİE, 2009), s. 4.

Kaynakça

- Bekcan, Umut, Yeni Dünya Düzeninde Rusya – Çin İlişkileri, Ankara: Phoenix Yayınevi, 2013.
- Chen, Fielding, Tom Orlik, “One Belt, One Road Assessing the Economic Impact of China’s New Silk Road”, Bloomberg Brief, (2 Temmuz 2015): 1-8.
- Clarke, Michael, “Understanding China’s Eurasian Pivot”, The Diplomat, (10 Eylül 2015): 1-3.
- Ekrem, Erkin, Çin'in Orta Asya Politikaları, Editör Murat Yılmaz, Ankara: Hoca Ahmed Yesevi Üniversitesi, 2011.
- Encyclopædia Britannica, “Central Asia” 2014, <http://global.britannica.com/place/Central-Asia> (Erişim Tarihi 27 Mart 2016).
- FTI Consulting, “Grip on Russia: The Saint Petersburg International Economic Forum 2013”, (10 Temmuz 2013): 1-3.
- Gafarlı, Orhan, Avrasya Çıkmazı: Yeni Büyük Oyunu Kim Kazanacak?, Ankara: Nobel Yayıncılık, 2015.
- Ghiassy, Richard, “Central Asian Fortune in Chinese Hands?”, The Diplomat, (9 Aralık 2013): 1-4.
- Gonca, İsa Burak, Enerji Arz Güvenliği Çerçevesinde Avrupa Birliği ve Orta Asya İlişkilerinde Yeni Gelişmeler, 1. Uluslararası Avrasya Enerji Sorunları Sempozyumu Bildiri Tam Metni Kitabı, İzmir: İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesi Yayınları, 2015, s.494-511.
- Hasanov, Ali, Jeopolitik, İstanbul: Babıali Kültür Yayıncılığı, 2010.
- İnan, Şükrü, “Dünyada ve Türkiye’de Jeoekonomi Çalışmaları ve Jeoekonomi Öğretimi”, Bilge Strateji, c. 2, S. 4, (2011): 79-116.
- İşyar, Ömer Göksel, Avrasya ve Avrasyacılık, Bursa: Dora Yayın, 2013.
- Kadılar, Rıza & Sinan Koparan, “Yeniden İpek Yolu”, Bloomberg Businessweek, (21 Şubat – 27 Şubat 2016): 45-49.

- Kalybekova, Asel ve David Gullette, "Agreement Under Pressure: Gold Mining and Protests in the Kyrgyz Republic", Friedrich-Ebert-Stiftung, (Eylül 2014): 1-32.
- Kodaman, Timuçin ve Haktan Birsal, "Bağımsızlık Sonrası Özbekistan ve Dış Politikası", Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, c.16, S.2, (2006): 413-442.
- Kodaman, Timuçin ve İsa Burak Gonca, "Putin Döneminde Rusya'nın Orta Asya Politikası (2000'den Günümüze)", Putin'in Ülkesi: Yeni Yüzyıl Eşiğinde Rusya Federasyonu Analizi, İrfan Kaya Ülger (Ed.), Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015, s. 411-426.
- Kruyt, Bert, et al., "Indicators for energy security", Energy Policy, c. 37, (2009): 2166-2181.
- Mankoff, Jeffrey ve Richard Ghiasy, "Central Asia's Future: Three Powers, Three Visions", The Diplomat, (25 Mayıs 2015): 1-3.
- Mckinley, Conway, "Geo-Economics: The New Science", Conway Data Inc., Norcross, (1994): 44-56.
- Mcbride, James, "Building New Silk Road", CFR, (25 Mayıs 2015): 1-5.
- Minghao, Zhao, "China's New Silk Road Initiative", IAI Istituto Affari Internazionali, 15/37, (Ekim 2015):1-12.
- Nogayeva, Ainur, Orta Asya'da ABD, Rusya ve Çin Stratejik Denge Arayışları, Ankara: USAK Yayınları, 2011.
- Özdaşlı, Esmé, "Çin'in Yeni İpek Yolu Projesi ve Küresel Etkileri", Turkish Studies International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic, Volume 10/14 (2015): 579-596.
- Putz, Catherine, "Will All Roads in Central Asia Eventually Lead to China?", The Diplomat, (2015): 1-2.
- Romanowski, Michał, "Goeconomics in Central Asia", The Diplomat, (6 Temmuz, 2015): 1-3.
- Sevim, Cenk, Küresel Enerji Stratejileri ve Jeopolitik, Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2015.
- Sezen, Seriyé, Çin'in İkinci Uzun Yürüyüşü, Ankara: TODAİE, 2009.
- Wasserstrom, Jeffrey, 21. Yüzyılda Çin, çev. Hür Güldü, İstanbul: İletişim Yayınları, 2015.

